

‘Vrouwelijke’ seksuele identiteitsvorming in Fifty Shades of Grey

Lieke Ploegman 5581621

Gender & Postcolonialstudies

Bachelorscriptie

Eerste lezer: Katrine Smiet

Tweede lezer: Koen Leurs

7-7-2017

‘Vrouw zijn is ontzettend moeilijk,
want het bestaat voornamelijk uit het omgaan met mannen’ - Joseph Conrad

‘Wie zijn zoektocht niet opgeeft, zal slagen’ - Paulo Coelho

DANKWOORD

Mijn dank gaat uit naar diverse mensen die mij de afgelopen periode gesteund hebben. Mijn dank gaat onder andere uit naar mijn begeleider Katrine Smiet die bereid was om naar mijn gedachtenspingsels te luisteren die vaak alle kanten opvlogen, behalve één duidelijke richting. Daarnaast toonde zij veel geduld in mijn schrijfproces dat iets langer duurde dan in eerste instantie de bedoeling was. Ten tweede gaat mijn dank uit naar mijn mentor en tweede lezer, Koen Leurs, die elke keer naar mij wilde luisteren als ik ineens weer onzeker werd, maar hij vervolgens wel in mij geloofde en mij ervan verzekerde dat ik het kon. Ten derde gaat mijn dank uit naar mijn lieve vriendin Lotte van den Heuvel, mijn zus en mijn schoonzus. Zij weten wat zij voor mij betekend hebben. Tenslotte gaat mijn dank uit naar mijn ouders, die mij in de afgelopen drie jaren van mijn bachelor onwijs veel gesteund hebben. Mijn vader heeft veel meegelezen, gecorrigeerd en bijgestuurd. Ik had deze scriptie nooit kunnen schrijven als mijn ouders er niet waren geweest om mijn vele tranen op te vangen, mij elke keer te wijzen op mijn doorzettingsvermogen en ervan verzekerd waren dat er uiteindelijk een dag zou komen dat het allemaal achter de rug zou zijn en die dag is vandaag 7 juli 2017 aangebroken. Mijn hart gaat naar zoveel mensen uit, ook naar hen die ik niet specifiek bij naam genoemd heb, maar wel bereid waren om elke keer mijn verhalen aan te horen en bij te sturen waar nodig. Tijdens dit proces heb ik onwijs veel geleerd. Niet alleen over het doen van onderzoek, maar ook over wie ik, als vrouw, ben en wat dat betekent.

SAMENVATTING

Schrijfster E.L. James bracht met haar *Fifty Shades of Grey* trilogie een enorm succes op de markt. De boeken werden in maar liefst vijftig talen vertaald en vandaag de dag verschijnen er zelfs films van. Het succes van deze boeken is echter niet te verklaren, want de meningen lopen uiteen.

De ene recensent beweert dat *Fifty Shades* het succes te danken heeft aan zogenaamd ‘vrouwelijke’ pornografie, terwijl de ander beweert dat het boek in eeuwenoude clichés vervalt en niets nieuws onder de zon brengt. Daarom groeide mijn interesse naar *Fifty Shades of Grey*, omdat het verhaal de lezer kan beïnvloeden in het denken over vrouwelijkheid en vrouwelijke seksualiteit, maar wat vertelt het verhaal dan eigenlijk?

De studie *Gender and Postcolonialstudies* houdt zich onder andere bezig met vraagstukken rondom mannelijkheid, vrouwelijkheid en seksualiteit en onderzoekt de normen die hiervoor bepalend zijn en in –en uitsluiting veroorzaken.

In dit onderzoek hanteer ik een feministische kritische discours analyse om normatieve opvattingen over vrouwelijkheid en vrouwelijke seksualiteit in *Fifty Shades of Grey* te onthullen door middel van het ‘vrouwelijke’ hoofdpersonage Anastasia Steele. Uit de analyse blijkt dat ons denken over de seksuele identiteitsvorming van de vrouw normatief en beperkt is.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	- 6 -
2. Theoretisch Kader	- 8 -
2.1 Performativiteit	- 8 -
2.2 Drives vanuit de psychoanalyse	- 9 -
2.3 Heteronormativiteit.....	- 11 -
3. Methode.....	- 15 -
4. Externe invloeden op vrouwelijke identiteitsvorming	- 17 -
4.1 Normatieve opvattingen over vrouwelijkheid	- 17 -
4.2 Accepteren en bekritisieren van de normen.....	- 20 -
5. Interne invloeden op vrouwelijke identiteitsvorming	- 23 -
5.1 De inner goddes en het subconscious	- 23 -
5.2 Een reflectie op de stemmen vanuit de theorie	- 26 -
6. Conclusie	- 28 -
7. Bibliografie.....	- 28 -
8. Bijlage	- 33 -

1. INLEIDING

De Britse schrijfster E.L. James publiceerde in 2012 het eerste deel van de *Fifty Shades of Grey* trilogie (James, 2017). Sindsdien is *Fifty Shades* een wereldwijd fenomeen. Meer dan honderd miljoen exemplaren zijn verkocht. Daarnaast zijn de boeken in meer dan vijftig talen vertaald (Volkskrant, 2014). Wat is het geheim achter het succes van *Fifty Shades*? Het gebruik van expliciet seksueel beladen woorden en de praktijken van BDSM¹ kwalificeren *Fifty Shades* tot pornografie (van Reenen, 2014, 223). Daarom stellen sommige recensenten dat het boek taboe doorbrekend is, omdat het raakt aan zogenaamde vrouwelijke pornografie op een manier zoals vrouwen dat graag willen zien. Volgens *Volkskrant* correspondent Peter Giesen draait het allemaal om de aandacht van de man voor de vrouw. In ‘Romantiek verklaart het succes van ‘Vijftig Tinten’, beargumenteert hij dat het helemaal niet gaat over sadomasochisme of de seksuele verlangens van de vrouw (Volkskrant 22 december 2012). Voor Giesen is het de verhouding tussen de twee seksen die voor de nodige belangstelling zorgt. Daarentegen beweert Lisette Thooft in *NRC Handelsblad*, dat het juist om de vrouwelijke verlangens gaat en niet om de vrouw die zich onderwerpt aan de man, maar de man aan de vrouw (NRC Handelsblad 19 juni 2012).

Het verhaal gaat over Anastasia Steele (Ana), een studente Engelse Literatuur in het einde van haar examenjaar. Zij heeft bruin haar, blauwe ogen en een witte huid.² De enige voorbeelden die zij in de liefde heeft, zijn haar literaire helden: ‘Sometimes I wonder if there’s something wrong with me. Perhaps I’ve spent too long in the company of my literary romantic heroes, and consequently my ideals and expectations are far too high. But in reality, nobody’s ever made me feel like that’ (James, 2012, 24). Totdat Ana op een dag één van de rijkste ondernemers ter wereld moet interviewen, Christian Grey, CEO van Grey Enterprises Holdings, Inc., ter vervanging van Kate, haar vriendin en tevens huisgenoot. Vanaf die dag staat haar wereld op zijn kop. Ana kan aan niets anders meer denken dan aan Christian. Er ontwikkelt zich een bruisende relatie tussen Ana en Christian. Christian die uit is op seksuele controle over Ana door middel van een contract, terwijl Ana probeert door te dringen tot het verleden én het hart van Christian. Ondertussen wordt de lezer meegenomen in de fantasieën en gedachtegangen van Ana.

¹ BDSM staat voor BD & DS & SM ‘Bondage and Discipline’, ‘Dominance and Submission’, ‘Sadism and Masochism’. <http://www.encyclo.nl/begrip/BDSM> (geraadpleegd op 30 maart 2017).

² Uit de analyse zal blijken dat dit relevante informatie is.

De recensies van *Fifty Shades* liggen uiteen. Niemand lijkt in het bezit te zijn van de sleutel tot het verklaren van het wereldwijde succes. Net als vele anderen, ben ik geïnteresseerd in de mysterieuze sluier die over het succes van *Fifty Shades* hangt. Mijn interesse is mede bepaald door mijn zoektocht die net is gestart. Door mijn Christelijke opvoeding leerde ik dat God de wereld creëerde en man en vrouw schiep. De mens Adam, de man. Eva, de vrouw, de moeder van alle levende wezens (NBV, 2007, Genesis 2:22/3:20). Beiden met hun biologische eigenschappen en daarmee de biologische verschillen tussen man én vrouw. De binaire constructie van man en vrouw is met de paplepel ingegoten. Voor mij is dat geen merkwaardige constructie. Toch werd er aan mijn wereldbeeld geschud toen ik aan de studie *Genderstudies and Postcolonialstudies* begon. Ik begon me af te vragen: wat zegt mannelijkheid eigenlijk? Wat betekent vrouwelijkheid? Hoe verhoud ik mij tot die twee? Dit onderzoek legt een deel van mijn zoektocht bloot door middel van een analyse van het vrouwelijke hoofdpersonage uit *Fifty Shades*. Ana's ervaringen zijn voornamelijk gerelateerd aan haar positie ten opzichte van Christian, maar staan ook in verbinding met haar omgeving, zoals vrienden en familie. De overkoepelende vraag in mijn onderzoek is:

Wat vertelt het vrouwelijke hoofdpersonage uit *Fifty Shades of Grey* ons over 'vrouwelijke' seksuele identiteitsvorming binnen een heteroseksuele relatie?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden, gebruik ik volgende twee deelvragen:

1. Hoe beïnvloeden normatieve opvattingen over vrouwelijkheid het hoofdpersonage Anastasia Steele uit *Fifty Shades of Grey*?
2. Hoe representeert *Fifty Shades of Grey* vrouwelijke verlangens?

2. THEORETISCH KADER

Het feministische postmodernisme en poststructuralisme liggen aan dit onderzoek ten grondslag. Binnen het postmodernisme heerst de opvatting los te komen van ‘often arbitrary and artificial (binary) categorizations, such as ‘man’ and ‘woman’ (Frost and Elichaooff, 2014, 43). De binaire constructie van man en vrouw is niet voor de hand liggend. Ten eerste staat de categorisatie man en vrouw niet lijnrecht tegenover elkaar, want daartussen bestaan allerlei variaties (Halsema, 2000,12). De ene persoon gedraagt zich meer ‘mannelijk’, terwijl de ander meer ‘vrouwelijk’ handelt. Ten tweede is het de vraag wie bepaalt wat mannelijk dan wel vrouwelijk is. Dat laatste slaat een brug naar het poststructuralisme, een discipline die objectiviteit en ideeën van een absolute waarheid verwerpt. Het gaat ervan uit dat de realiteit uit sociale constructies bestaat die normen, over de bepaling van mannelijkheid en vrouwelijkheid, in stand houden (Frost en Elichaooff, 2014, 43).

Mijn vertrekpunt in dit onderzoek is dat de representatie van vrouwelijkheid en seksualiteit in *Fifty Shades* een sociale constructie is. Het verhaal omvat dominante normen met betrekking vrouwelijkheid en seksualiteit die uit de analyse zullen blijken. Om beide thema's te begrijpen, gebruik ik drie lenzen. De eerste lens wordt gevormd door ‘performativiteit’, gebaseerd op de Amerikaanse feministische filosofe Judith Butler (1988, 520). De tweede lens wordt gevormd door de ‘drives’ uit de psychoanalyse, uitgelegd door de Oostenrijks-Hongaarse neuroloog Sigmund Freud (2011). De derde lens, ‘heteronormativiteit’, wordt uitgelegd door de Amerikaanse cultureel antropoloog Gayle S. Rubin (1993, 153).

2.1 PERFORMATIVITEIT

Met performativiteit beoogt Butler het proces waarin individuen een gender vaststellen ‘door culturele normen met betrekking tot mannelijkheid en vrouwelijkheid [die al in omloop zijn in de cultuur] aan te halen en te herhalen’ (Halsema, 2000, 14). Door deze herhaling blijven die normen bestaan en worden ze (her)bevestigd als norm. Dit impliceert eveneens heteronormativiteit. Deze bril gebruik ik om passages uit *Fifty Shades* te analyseren die naar verwachting normen met betrekking tot vrouwelijkheid aanduiden. Door te onderzoeken hoe Ana zich tot die normen verhoudt, krijg ik inzicht in culturele normen met betrekking tot een vrouwelijk gender.

Het proces van performativiteit houdt zich onder andere bezig met de vraag welke van de twee eerder was, ‘sekse’ of ‘gender’?³ In feite is het lichaam betekenisloos zonder het te plaatsen in een sekse of gender categorie (Butler, 2000, 40). Het boek *Genderturbulentie*, een selectie Nederlandse vertalingen van Butler, zet uiteen dat sekse in de feministische theorie het biologische geslachtsverschil aangeeft. Dit behoort tot de natuur en kunnen we daadwerkelijk waarnemen met onze ogen. Gender daarentegen is historisch en cultureel geconstrueerd en onderscheidt zich daarmee van het biologische geslachtsverschil (Halsema, 2000, 11). Butler stelt echter dat sekse ook een culturele constructie is, omdat het biologische verschil tussen man en vrouw niet neutraal is, maar evenals gender een historische en culturele uiting is met een normatieve werking (Butler, 2000, 37). Door deze stelling behandelt Butler sekse en gender niet als aparte begrippen, maar laat gender samensmelten met sekse in de manier waarop er over gesproken en gedacht wordt (2000, 37). Daarmee ontkent Butler niet de biologische verschillen tussen man en vrouw, maar zet zij wel vraagtekens bij de typeringen waarmee sekseverschil in de samenleving wordt aangeduid (2000, 38).

Het is volgens Butler de taal die ons toegang geeft tot ons begrip van het lichaam (2000, 96-97). Ons denken, schrijven en spreken over het lichaam brengt uitsluiting teweeg, omdat over sommige gendertyperingen en seksuele identiteiten niet gesproken wordt. Het talige systeem is daardoor een machtsconstructie. Er wordt geacht om op een bepaalde manier te denken en te spreken over sekseverschillen. Dit resulteert in normen die suggereren dat er afwijkingen zijn. Voor Butler is het van groot belang dat sekseverschil geen binaire beperking op genderidentiteit karakteriseert, want dit heeft gevolgen voor de uiting van gender en veronderstelt heteroseksualiteit (1988, 530). Deze aspecten worden bij de volgende lenzen uitgewerkt.

2.2 DRIVES VANUIT DE PSYCHOANALYSE

Het tweede analyse instrument ontleen ik uit de psychoanalyse. Neuroloog Sigmund Freud legt in zijn theorie het concept van de drives uit, die zich in de psyche van het individu bevinden: ‘[they] have no pre-given aim or object supplied by nature and follow no pre-set biological path’ (Zakin, 2011). Freud baseert zich op de onbewuste fantasieën uit de innerlijke belevingswereld van het individu die een waarheid van het individu onthullen, namelijk wie

³ Sekse wordt gedefinieerd als ‘het feit dat je man of vrouw bent’, een synoniem hiervoor is geslacht (<http://www.encyclo.nl/begrip/sekse> geraadpleegd op 12 juni 2017). Gender wordt gedefinieerd als ‘geheel van sociale, culturele, gedrags- en identiteitsaspecten van een sekse, ter onderscheiding van lichamelijke en biologische aspecten’ (<http://www.encyclo.nl/begrip/gender> geraadpleegd op 12 juni 2017).

iemand is en wat iemand wil (Zakin, 2011). Deze theorie hanteer ik om de vrouwelijke seksualiteit in *Fifty Shades* te begrijpen. Het verhaal vertelt namelijk over het ‘subconscious’ en de ‘inner goddess’ van Ana’s die overeen lijken te komen met de drives.

Volgens Freud kunnen drives beschrijven wat een vrouw is, want volgens hem is vrouw- worden het ontwikkelingsproces van kind tot volwassene (Zakin, 2011). Hierbij wordt er vanuit gegaan dat het dualisme van sekse en gender in de basis altijd bij het mannelijke geslacht begint. Door feministische denkers is hier kritiek op geleverd, want kennisverwerving over sekse die altijd bij het mannelijke geslacht begint, is problematisch. Om te binnen bij het Oedipus Complex⁴, een befaamde theorie van Freud, waarin hij veronderstelt dat een (hetero)seksuele objectkeuze geen natuurlijk gegeven is, maar een van jongs af aan ontwikkeld proces (hoogland, 2015, 153). Volgens hem is ieder kind van jongs af aan een ‘little man’ en worden de verlangens van het kind geconstrueerd door de voorwaarden van enkel een mannelijk libido (Zakin, 2011). Daarom wordt de vrouw in de meeste culturen aangeduid als afwijkend van de man (Smelik, 2015, 270). Met die theorie stelt Freud dat vrouwelijkheid niet begrepen kan worden vanuit een biologisch of conventioneel perspectief, maar dat dit alles te maken heeft met innerlijke fantasieën in plaats van natuur of cultuur (Zakin, 2011). Een mannelijke of vrouwelijke identiteit is dus de uitkomst van het individuele proces dat gerealiseerd wordt door de interactie tussen de drives van het individu en de sociale omgeving (Zakin, 2011). Als hypothese formulerend kunnen we verwachten dat in *Fifty Shades* Ana’s seksualiteit zich ontwikkelt in relatie tot de ‘tegenovergestelde’ sekse, Christian.

De Belgische feministische filosofe en psychoanalytica Luce Irigaray bekritiseert Freuds standpunt over vrouw- worden en vindt dat hij onverschillig tegenover het seksualiteitsverschil tussen man en vrouw staat. Wanneer Freud in de basis bij de man begint, borduurt vrouwelijke seksualiteit altijd voort op mannelijke seksualiteit in plaats van haar eigen (vrouwelijke) seksualiteit. Ten tweede stelt het Oedipus Complex dat het kind met een mannelijk libido start en zich aangetrokken voelt tot het andere geslacht, dus gaat het altijd om een moeder-zoon relatie en nooit om een moeder-dochter relatie, waardoor er dus weer van heteroseksualiteit wordt uitgegaan (Zakin, 2011). Ten derde stelt Freud dat: ‘the meaning of being a woman is fully exhausted in the meaning of being a mother’ (Zakin, 2011). Kortom, vrouw-*zijn* komt neer op moeder-*zijn* of moeder-*worden*. Irigaray streeft naar een

⁴ De Oedipus verwijst naar de Griekse mythe. Het kind, voornamelijk het jongetje, voelt zich aangetrokken tot de ouder van het andere geslacht en daardoor wordt de ouder van hetzelfde geslacht als rivaal gezien (<http://www.psychoanalytischwoordenboek.nl/lemmas/oedipuscomplex/> geraadpleegd op 17-6-2017).

representatie van vrouwen die de vrouw in staat stelt op haar eigen voorwaarden te bestaan zonder zich aan mannelijke normen aan te passen (Zakin, 2011).

Het artikel 'Female sexuality, nationalism and large group identity', uit *The American Journal of Psychoanalysis*, sluit hierop aan. Dit artikel benadrukt dat de ontwikkeling van een vrouwelijk gender niet onderschat moet worden (Gonzalez-Torres en Fernández-Rivas, 2015, 419). Voornamelijk vrouwen voelen zich, op verschillende momenten in hun leven, aangetrokken tot verschillende genders, zonder zich daar in hun identiteitsvorming op vast te leggen (Torres en Rivas, 2015, 421). De auteurs, PhD studenten Torres en Rivas, stellen dat hiernaar echter nog te weinig onderzoek is gedaan. Zij wijten dit aan de visie op vrouwelijke seksualiteit, namelijk dat verlangens van een vrouw verwerpelijk zijn. Een vrouwelijk verlangen zou zogenaamd aangetast en vuil zijn en een bedreiging voor de nationale identiteit.⁵ De vrouw is of de moeder van de natie of de prostituee. De moeder wijdt haar leven aan geboorte en opvoeding. De prostituee verkoopt haar lichaam aan wie dan ook (Torres en Rivas, 2015, 425). Dit komt overeen met de stelling van Butler dat men door beperkte kennisverwerving over gender en sekse in stereotyperingen vervalt, waarin vrouwelijke verlangens onaannemelijk zijn.

2.3 HETERONORMATIVITEIT

Tenslotte volgt uit de vorige twee lenzen de derde lens, namelijk heteronormativiteit. In het licht van Butlers performativiteit, komt man- en vrouw- worden neer op heteroseksueel- worden en impliceert dit uitsluiting van homoseksualiteit (2000, 125-130). Daarnaast draait het in Freuds theorie om de moeder-zoon relatie wat eveneens heteroseksualiteit impliceert. De relatie die Ana tot Christian heeft is een heteroseksuele relatie. Daarom is in dit onderzoek kennisneming van heteronormativiteit belangrijk.

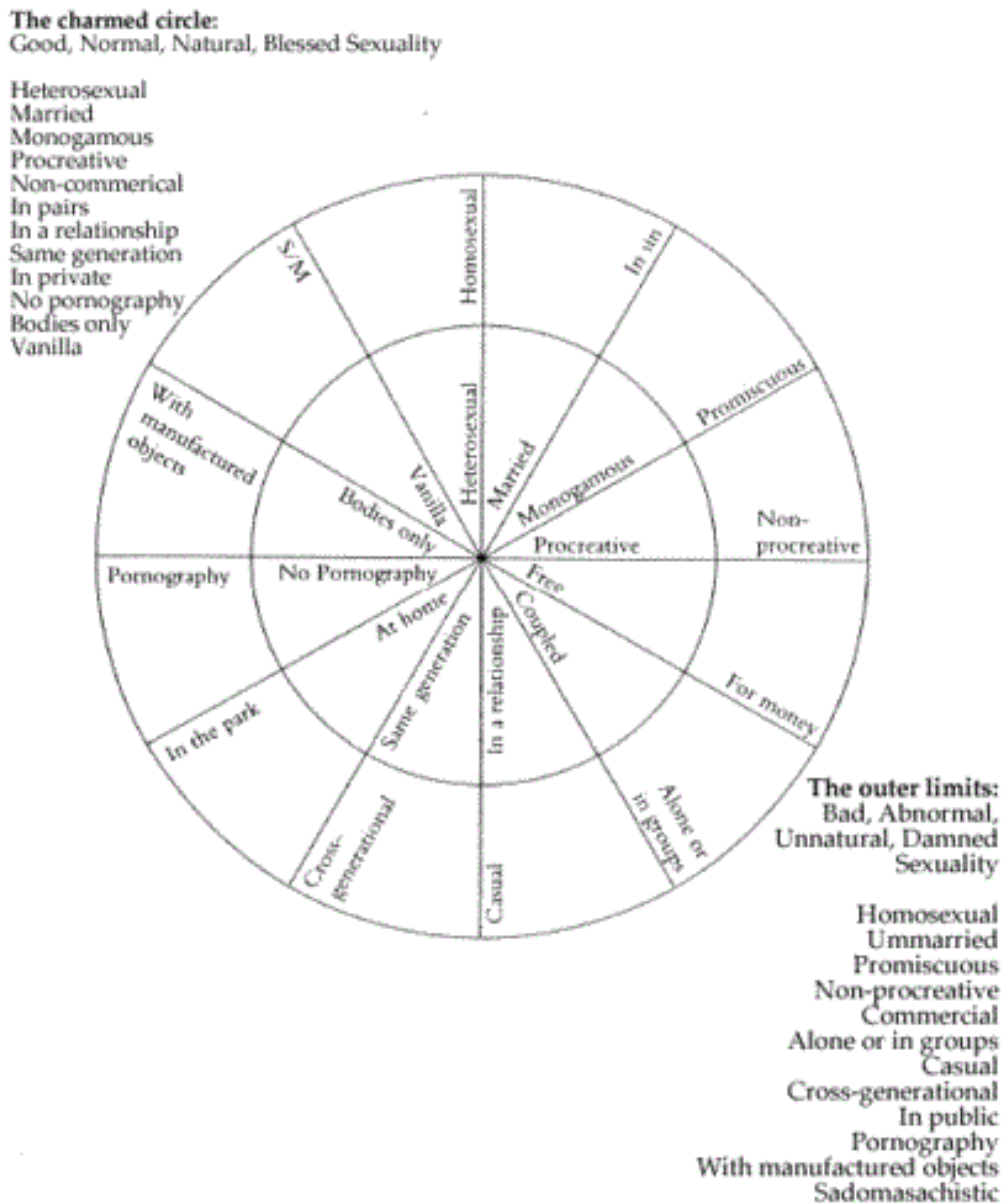
De introductie van *Genderturbulentie* legt uit hoe Butler in 'Gendermelancholie: ontzegde identificatie' ingaat op de psychoanalyse van Freud. Butler ontvouwt Freuds stellingname dat vrouw- worden inhoudt dat het meisje zich afwendt van de moeder en zich op de vader richt. Haar verlangen wordt daarmee heteroseksueel. Voor man- worden geldt dat het vrouwelijke wordt uitgesloten, zodat de man daadwerkelijk een object van verlangen voor de vrouw kan zijn. Volgens Freud wil dat zeggen 'dat man- of vrouw-*zijn* samenhangt met [het] verlangen naar de andere sekse, met een verbod op [een] verlangen naar de eigen sekse'

⁵ In dit onderzoek is er geen ruimte om in te gaan op het verband tussen vrouwelijke seksualiteit en nationale identiteit, ondanks dat het wel de hoofdgedachte van het artikel is. Ik gebruik losse elementen van de tekst, omdat het voor mijn onderzoek van belang is om te weten dat de vrouw als moeder óf als prostituee van de natie wordt gezien. Daarom zijn vrouwelijke verlangens dus een bedreiging.

(Halsema, 2000, 19). Op basis van deze bevindingen stelt Butler dat de Westerse samenleving een systeem is dat het lichaam cultiveert in ‘discrete sexes with ‘natural’ appearances and ‘natural’ heterosexual dispositions’ (1988, 524). Kortom, ons begrip van het lichaam krijgt vorm door een systeem waardoor bepaalde lichamen – man, vrouw en hetero – meetellen, terwijl een ander begrip van het lichaam als afwijkend wordt gezien en dus niet meetelt.

Met de theorie van Gayle S. Rubin wil ik aantonen aan dat *Fifty Shades*, ondanks heteroseksualiteit, ook transgressief is. Volgens Rubin worden seksuele praktijken in de moderne Westerse maatschappij beoordeeld conform een hiërarchisch systeem (1993, 151). In figuur 2.1 is een cirkel van deze seksuele hiërarchie opgenomen. De binnenste cirkel illustreert de vormen van seksualiteit die goed, normaal en natuurlijk zijn (Rubin, 1993, 152). Daarentegen illustreert de buitenste cirkel de seksuele uitingen die worden gezien als slecht, abnormaal of onnatuurlijk (Rubin, 1993, 152). Rubin stelt dat er ten gevolge van de industrialisatie en verstedelijking een verschuiving van ‘grenzen’ heeft plaatsgevonden (1993, 155). Er is dus ruimte gekomen voor seksuele uitingen die voorheen in de buitenste cirkel vielen. Dat wil niet zeggen dat deze seksuele praktijken ook als normaal worden ervaren. Sterker nog, er vindt een voortdurende discussie plaats tussen hen die de seksuele ideologieën (re)produceren – politiek, wetgeving, religie, familie, media - en hen die de seksuele ervaringen ondervinden (Rubin, 1993, 161).

Figuur 2.1: The sex hierarchy: the charmed circle vs. the outer limits (Rubin, 1993, 153).

Rubin beargumenteert dat seksualiteit vanuit Westerse optiek wordt beladen met allerlei betekenissen; vanwege aangevoerde discussies, met onoprechte intenties, oneerlijke doeleinden en vanuit scheve standpunten. De oorzaak hiervan is dat seksuele praktijken vaak significant zijn voor persoonlijke en sociale angsten, terwijl daar geen causaal verband tussen zit. Seksuele hiërarchie geeft makkelijke slachtoffers, omdat er altijd groepen zijn die niet de status en de daaraan geleende macht hebben om zichzelf te verdedigen. Zodoende wordt voor bepaalde groepen bepaald hoe hun omgangsvormen ingericht moeten worden en wordt de vrijheid van desbetreffende leden beperkt (1993, 163). Daarom is de strekking van de cirkel nog steeds van toepassing.

In dit onderzoek ga ik betogen dat de seksualiteit in *Fifty Shades* zowel binnen als buiten de normen valt. Het is een traditionele verhaallijn met de welbekende clichés: een onzeker meisje dat een rijke man ontmoet waarna zich een meeslepende relatie ontwikkelt, getypeerd door vele emotionele facetten binnen het kader van een heteroseksuele, monogame relatie. Toch kenmerkt het verhaal ook een normafwijkende dimensie, namelijk het uiten van vrouwelijke verlangens en BDSM. Het kleuren buiten de figuurlijke lijntjes, brengt sensatie en spanning met zich mee wat het verhaal aantrekkelijk maakt.

Methode

3. METHODE

In dit onderzoek hanteer ik een feministische kritische discours analyse (KDA). Dit is onderdeel van feministisch mediaonderzoek dat machtsverhoudingen binnen discoursen onderzoekt;

A discourse functions as a system of meanings created by a combination of texts and the social practices that inform them. By treating these systems as discourses, researchers are able to examine and question images and meanings that might otherwise go unexamined, and thus better to understand how power operates through ideas and representations (McIntosh en Cuklanz, 2014, 265).

Discoursen verschijnen als acceptabel en aanvaardbaar binnen een bepaalde gemeenschap. Toch dragen zij diverse betekenissen met zich mee die niet neutraal zijn en die door middel van KDA worden blootgelegd (Lazar, 2005, 7). De inbreng van de feministische wetenschap op KDA is van belang om diversiteit te waarborgen (Lazar, 2005, 3). *Intersectionality* wordt in deze methode als instrument gebruikt. Het brengt de interactie tussen diverse assen, zoals gender, seksualiteit, ras, etniciteit, klasse en religie - die individuele levens en sociale praktijken beïnvloeden - in kaart en erkent verschillen (Davis, 2008, 68). Daaruit volgt dat niet alleen taal de normen bepaalt, maar ook het samenspel van assen dat hieraan ten grondslag ligt. De methode voorziet in een geavanceerd en genuanceerd begrip van de uitwerking van discoursen op de betekenis van genderpatronen (Lazar, 2005, 1).

Dit onderzoek behandelt *Fifty Shades* als drager van een discours over vrouwelijkheid en seksualiteit. Ten eerste focus ik mij op Ana's handelen in het eerste boek van de *Fifty Shades of Grey* trilogie. Ten tweede kies ik voor de lenzen performativiteit, drives en heteronormativiteit om de representatie van vrouwelijkheid en seksualiteit te begrijpen. Ik codeer de gedragingen, gedachten en conversaties van Ana die in verband staan met deze drie brillen. Performativiteit en heteronormativiteit codeer ik groen, want beide benadrukken normatieve passages. De drives, de innerlijke verlangens en gedachten van Ana, worden in het verhaal aangeduid met het 'subconscious' en de 'inner goddess' van Ana. Het subconscious codeer ik blauw en de inner goddess geel. Tenslotte selecteer ik illustratieve voorbeelden uit de gecodeerde teksten die het sterkst van normatieve opvattingen over vrouwelijkheid en seksualiteit getuigen. Hiermee kan ik de deelvragen en uiteindelijk de hoofdvraag beantwoorden. Sommige passages vragen om meerdere interpretaties. Daarnaast

beïnvloedt mijn positionering de rol van onderzoeker bij het interpreteren van de teksten, omdat ikzelf ook onderdeel ben van het discours dat als machtssysteem functioneert. Door mijn opvoeding heb ik bepaalde normen en waarden over vrouw-*zijn* meegekregen die voor mij vanzelfsprekend zijn, terwijl die normen en waarden bevraagd kunnen worden. Zo leerde ik bijvoorbeeld dat de man het hoofd is van het gezin. Ik ervaar daarin geen hiërarchische machtsverhouding, alhoewel ik mij kan voorstellen dat dit bij anderen tot vraagtekens leidt. Daarnaast positioneer ik mijzelf als heteroseksueel waardoor mijn blik troebel wordt in een maatschappij waar heteroseksualiteit ook nog eens de norm is. Dit heeft tot gevolg dat ik niet voor een homoseksueel perspectief kan spreken wat uitsluiting impliceert. Daarom kan een herhaling van dit onderzoek tot andere conclusies komen.

4. EXTERNE INVLOEDEN OP VROUWELIJKE IDENTITEITSVORMING

De analyse van *Fifty Shades* construeert een beeld van vrouwelijkheid dat tegelijkertijd ook bekritiseerd wordt. Dit suggereert dat er ook andere beelden van vrouwelijkheid bestaan. Door performativiteit als analytische bril te hanteren, maak ik in dit hoofdstuk twee dynamieken inzichtelijk. Ten eerste hoe het personage Ana in aanraking komt met normen over vrouwelijkheid. Ten tweede welke houding Ana ten opzichte van deze normen aanneemt. Het instrument *intersectionality* laat zien dat niet alleen taal, maar ook uiterlijk, zoals kleding en gezicht, klasse, opvoeding, sekse en seksualiteit in- en uitsluiting veroorzaken. Dit hoofdstuk beantwoordt de vraag hoe normatieve opvattingen over vrouwelijkheid Ana's identiteitsontwikkeling beïnvloeden.

4.1 NORMATIEVE OPVATTINGEN OVER VROUWELIJKHEID

Ana komt in aanraking met verschillende normen die vrouwelijkheid bepalen, conform het performativiteits proces dat gender vaststelt. De eerste norm waarmee Ana geconfronteerd wordt, is het uiterlijk. Zodra Ana het kantoor van Christian binnenstapt om hem te interviewen, beseft zij dat haar kledingkeuze uit de toon valt, omdat haar blauwe trui, bruine knielaarzen en rok afsteken bij het zwarte colbert en de witte blouse die één van de blonde, jonge, vrouwelijke werknemers draagt (James, 2012, 9). Ana anticipeert hierop door een pluk haar achter haar oor te strijken en zichzelf voor te nemen: 'I pretend she doesn't intimidate me' (James, 2012, 5). Daarnaast is de haarkleur van de werknemers opvallend, want zij zijn allemaal blond; 'Surely it's obvious that I'm just visiting. I don't fit in here at all (...) Perhaps Mr. Grey insists on all his employees being blonde. I'm wondering idly if that's legal' (James, 2012, 5/7).

Ana wijkt van dit beeld af. Ten eerste omdat zij andere kleding draagt en bruinharig is in plaats van blond.⁶ Ten tweede voelt zij zich geïntimideerd. Intimidatie definieer ik als het onder de indruk zijn van dat wat zich voordoet en gelijktijdig een gevoel van anders-zijn, een tekortkoming, ervaren. De gedachte dat het overduidelijk is dat Ana niet thuishoort op het kantoor van Christian illustreert ongemak. In dit fragment is ook een hiërarchische machtsverhouding zichtbaar, want Christian is bij machte om het type vrouw te bepalen wat op zijn werkvloer aanwezig is.

⁶ Op blz. 3 en 4 wordt duidelijk dat Ana Bruin haar heeft. De passages op blz. 5, 7 en 145 symboliseren de passages op blz. 3 en 4; ook daar vergelijkt Ana zich met het uiterlijk van anderen.

Na de eerste afwijzing van Christian, komt Ana in aanraking met andere normen over het ‘vrouwelijke’ uiterlijk;

What was I thinking? Unbidden and unwelcome tears pool in my eyes. *Why am I crying?* (...) angry at myself for this senseless reaction. (...) I want to make myself as small as possible. Perhaps this nonsensical pain will be smaller the smaller I am. (...) I let the irrational tears fall unrestrained. I am crying over the loss of something I never had. *How ridiculous.* Mourning something that never was – my dashed hopes, my dashed dreams, and my soured expectations. I have never been on the receiving end of rejection (...) Romantically, though, I’ve never put myself out there, ever. A lifetime of insecurity – I’m too pale, too skinny, too scruffy, uncoordinated, my long list of faults goes on. So I have always been the one to rebuff any would-be admirers. (...) Maybe I should be kinder to the likes of Paul Clayton and José Rodriguez (...) *Stop! Stop now!* my subconscious is metaphorically screaming at me (...) *Get in the car, go home, do your studying. Forget about him ... Now!*’ (James, 2012, 51).

De woorden ‘too’ laten zien dat er een norm is waar Ana boven zit. Zij is te bleek, witheid kan dan wel een norm zijn (Cheng, 2000, 194), maar Ana is te wit. Daarnaast is zij te dun, ongecoördineerd en haar lijst met tekortkomingen, datgene wat niet toereikend is, wordt steeds langer.⁷ De reden dat Ana geen relatie met Christian heeft, verklaart zij door het tekortschieten in het toonbeeld van vrouwelijkheid.

Bovenstaande passage laat ook zien dat Ana zich voorneemt om voor andere mannen open te staan. Daarmee bedoelt zij mannen zoals Paul haar collega en José haar beste vriend, afkomstig uit haar milieu. Dit interpreteer ik als het zoeken naar Ana’s ‘soortgenoten’, zodat er minder snel een afwijzing volgt.⁸ Hieruit trek ik de conclusie dat klasse ook een norm is die vrouw-zijn bepaalt. Dit gaat voorbij aan het proces van performativiteit, want daarin draait het om gedragingen en uitingen van het individu. Daarom is *intersectionality* een toereikend instrument om dit te bevatten, omdat zich een samenspel van assen ontvouwt die gradaties van vrouwelijkheid bepalen. In feite suggereert Ana dat zij wel in aanmerking voor Christian zou komen wanneer zij bij zijn klasse zou horen. Naast de norm van klasse, komt ook de norm van opvoeding naar voren. Dit wordt duidelijk in de eerste ontmoeting tussen Kate en Christian die Kate gemakkelijker afgaat dan Ana wat Ana ook opmerkt:

⁷ De passage op blz. 51 symboliseert de passage op blz. 145; Ana beoordeelt op een soortgelijke manier haar uiterlijk nadat zij voor de eerste keer seks heeft gehad.

⁸ De passage op blz. 51 symboliseert de passage op blz. 507; Ana vraagt zich daar opnieuw af waarom zij verliefd wordt op Christian en niet op mannen zoals Paul en José.

I remind myself that Kate has been to the best private schools in Washington. Her family has money, and she's grown up confident and sure of her place in the world. She doesn't take any crap. I am in awe of her (James, 2012, 37).

In feite is Kate als vrouw Ana's 'gelijke'.⁹ Toch komt Kate door de opvoeding die zij genoot, zelfverzekerder over en is zij niet onder de indruk van Christian. Opvoeding die deels gerelateerd is aan klasse, bepaalt dus de positie van Kate als 'high-class' vrouw. Daarmee stel ik dat de houding van een man, zoals Christian, een andere uitwerking heeft op Kate's 'high-class' positie dan op Ana die uit een ander milieu, 'low-class', komt.¹⁰ Kortom, het overkomen van een zelfverzekerde, aantrekkelijke vrouw wordt ook bepaald door opvoeding en klasse.

Naast normen met betrekking tot uiterlijk, klasse en opvoeding, komt Ana in aanraking met normen aangaande sekse en seksualiteit. Waar performativiteit alleen het proces van gender-wording beschrijft, pas ik hier *intersectionality* opnieuw toe om te begrijpen hoe sekse en seksualiteit een andere sekse en seksualiteit construeert. Ana's positie als vrouw en haar seksualiteit wordt namelijk bepaald door de 'tegenovergestelde' sekse, Christian. Dit bevat een waarneembare machtsverhouding die normatief is, want als ik Het Oedipuscomplex van Freud hier doortrek, volgt Ana pas na Christian en is het mannelijke dus dominant. Onderstaande passage legt bloot hoe Christians dominante positie uitwerking op Ana heeft:

I am so confused. Christian's idea of a relationship is more like a job offer. It has set hours, a job description, and a rather harsh grievance procedure. It's not how I envisaged my first romance – but, of course, Christian doesn't do romance. If I tell him I want more, he may say no. . . and I could jeopardize what he has offered' (James, 2012, 233).

Christian heeft een contract opgesteld zoals hij de relatie met Ana voor ogen heeft. Hierin zijn onder andere de voorwaarden van BDSM opgenomen wat volgens Rubin, in tegenstelling tot heteroseksualiteit, transgressief is. Op basis daarvan concludeer ik dat *Fifty Shades* norm overschrijdend is. Zoom ik echter in op de seksuele handelingen en conversaties in het verhaal, blijkt er toch geen volledige acceptatie van BDSM te zijn. Christian schrikt bijvoorbeeld als hij hoort dat Ana nog maagd is, maar hij haar al wel het contract heeft laten

⁹ Deze aanname doe ik buiten de discussie van genderrollen om. *Fifty Shades* werkt met de binaire constructie van man en vrouw. Kate en Ana belichamen allebei een vrouw, dus stel ik dat zij elkaars gelijke kunnen zijn.

¹⁰ De passage op blz. 37 symboliseert de passages op blz. 52, 191, 225 en 280; hoe Ana zich opstelt tegenover mannen in vergelijking met Kate.

inzien. Daarom wil hij Ana kennis laten maken met ‘normale’ seks. Hiervoor gebruikt hij de term ‘vanilla seks’ wat volgens figuur 2.1 in de binnenste cirkel valt en dus een geaccepteerde seksvorm laat zien. Overigens zegt Christian dat hij nog nooit die vorm van seks gehad heeft, dus ook Christian wordt ontmaagd, maar dan binnen de geaccepteerde normen (James, 2012, 108-110, 132). De sfeer in dit fragment interpreteer ik als stiekem; Christians BDSM voorkeuren worden als abnormaal gepositioneerd. Aan de ene kant lijkt *Fifty Shades* transgressief door BDSM gebruik, aan de andere kant lijkt het verhaal BDSM af te keuren, door de ongemakkelijke sfeer.¹¹

Daarnaast bepaalt het contract ook Ana’s kleding, slaaptijden, verblijf en haar eigen seksualiteit. Christian wijst Ana op een monogame relatie waarin zij zelfs zichzelf niet mag bevredigen. Monogaam is overeenkomstig figuur 2.1 normatief (Rubin, 1993, 153). Daarnaast moet Ana voorbehoedsmiddelen gebruiken om zwangerschap te voorkomen.¹² Ana’s zeggenschap over haar seksualiteit wordt haar dus ontnomen bij ondertekening van het contract. Irigarays streven dat een vrouw op haar voorwaarden moet bestaan zonder zich aan mannelijke normen aan te passen is volledig terecht. Bovendien leid ik dit ook terug naar de theorie van Torres en Rivas, namelijk dat Christians houding suggereert dat vrouwelijke verlangens verwerpelijk zijn, omdat zij zich niet met andere mannen mag inlaten, terwijl zij misschien wel die behoefte heeft, zichzelf niet mag bevredigen en daarnaast niet over haar eigen zwangerschap mag beslissen.

4.2 ACCEPTEREN EN BEKRITISEREN VAN DE NORMEN

In dit gedeelte richt ik mij op Ana’s houding ten opzichte van de zojuist besproken normen. Ik behandel de fragmenten in chronologische volgorde.

In het eerste fragment is Ana kritisch, aangezien zij zich afvraagt of Christians voorkeur voor blonde werkneemsters wel ‘legaal’ is. Daardoor zet Ana vraagtekens bij datgene wat aan haar tentoon wordt gesteld. In feite vraagt zij: Wil ik mij aan deze norm conformeren? Toch is het ook Ana’s wens om aan het toonbeeld van vrouwelijkheid te voldoen, anders zou ze zich wel zelfverzekerd voelen en zichzelf niet wijsmaken dat het overduidelijk is dat zij niet tussen de werkneemsters thuishoort.

Ana’s afwijzing laat een bestraffing van haar emoties zien. Zij mag van zichzelf niet huilen om het verlies van iets wat ze nooit heeft gehad. Het is naar haar eigen zeggen niet

¹¹ De passage op blz. 108-110 symboliseert de passages op blz. 132 en 149; daar wordt BDSM ook als abnormaal neergezet.

¹² Zie bijlage voor een deel van dit contract met gearceerde punten.

realistisch om deel uit te maken van Christians wereld, dus spreekt zij zichzelf toe met: *'Forget about him...Now!'* (James, 2012, 51). Hierbij zijn twee dingen opvallend, namelijk het uitblijven van weerstand tegen deze afwijzing en Ana's lijst van tekortkomingen die uitsluitend uiterlijke kenmerken beslaat. Ana accepteert de afwijzing volkomen, alleen accepteert zij haar eigen emoties niet. Daaruit concludeer ik dat Ana de normen omtrent vrouwelijkheid wel, maar zichzelf niet op waarde schat. Immers, in Ana's optiek volgt er logischerwijs een afwijzing wanneer zij niet aan de normen voldoet. Toch conformeert Ana zich ook niet aan de normen, om zo alsnog indruk op Christian te kunnen maken. In plaats daarvan neemt zij zich voor om zich op andere mannen te richten. Daaruit maak ik een stilzwijgende weerstand op.

Daarnaast meet Ana zich voortdurend aan haar omgeving. Op basis van haar omgeving bepaalt zij waarvoor zij wel of niet in aanmerking komt als het bijvoorbeeld om mannen gaat. Dit wordt ook bevestigd door de uitwerking van Kate's verschijning op Christian. Ana bewondert in Kate dat zij niet zo snel van iemand onder de indruk is. In het verhaal is ook meermaals te lezen dat Ana zich geïntimideerd voelt, voornamelijk ten opzichte van Christian. Aan het einde van het verhaal staat: *'He narrows his eyes, but I'm no longer intimidated by him'* (James, 2012, 512). Dat is de een-na-laatste bladzijde van het verhaal wat aantoont dat Ana de rest van het verhaal wel geïntimideerd is.

Ana is deels onderdanig aan Christian. Christian zegt bijvoorbeeld: *'If you were mine, you wouldn't be able to sit down for a week after the stunt you pulled yesterday'* (James, 2012, 67). Ana lijkt dit soort opmerkingen te slikken, toch ervaart zij in zichzelf een tweestrijd: *'If I was his ... Well, I'm not. Though maybe part of me would like to be'* (James, 2012, 67). Ana is zoekende naar haar positie. Tijdens één van de gesprekken wil Ana opstaan van tafel; *'I leave the table, wondering for a moment if I should ask permission'* (James, 2012, 76). Toestemming vragen aan iemand is significant voor het opgeven van zeggenschap over het eigen handelen. Toch houdt Ana wel de zeggenschap over haar handelen, omdat zij ervoor kiest om onderdanig te zijn; *"If there are only two choices, I'll take the basement"* (James, 2012, 95). Ana kiest dus voor haar vernedering. Dit verklaar ik door te verwijzen naar 'agency', namelijk het realiseren van eigen belangen in een hiërarchische machtsverhouding (Mahmood, 2001, 206). Ana blijft zelf nadenken over wat zij meemaakt, dus is zij toch autonoom in haar ondergeschikt positie aan Christian.

Aan het einde van het verhaal kijkt Ana in een reflectiemoment voorbij de normen:

I want his love. I *need* Christian Grey to love me. This is why I am so reticent about our relationship – because on some basic, fundamental level, I recognize within me a deep-seated compulsion to be loved and cherished. And because of his fifty shades, I am holding myself back. The BDSM is a distraction from the real issue. The sex is amazing, he’s wealthy, he’s beautiful, but this is all meaningless without his love, and the real heart-fail is that I don’t know if he’s capable of love’ (James, 2012, 472).

Ana is terughoudender geworden over haar relatie met Christian. Ergens voelt zij dat Christian niet bepalend hoeft te zijn voor hun relatie. Ana erkent dat zij een diepewortelde behoefte heeft om gekoesterd te worden, maar betwijfelt of Christian die liefde aan haar kan geven. Ana ziet BDSM, klasse en uiterlijk als afleiding van liefde. Ana spreekt voor zichzelf, omdat zij op haar eigen voorwaarden wil bestaan, zoals Irigaray het betoogt. Afgezien daarvan wordt Ana’s seksualiteit wel geconstrueerd in een heteroseksuele relatie, waardoor Freuds theorie nog steeds geldend is, namelijk dat man- of vrouw-*zijn* samenhangt met verlangen naar het andere geslacht wat heteroseksualiteit impliceert en homoseksualiteit uitsluit en daarnaast bij het mannelijke geslacht begint. Voor Ana lijkt het een vanzelfsprekendheid dat zij zich aangetrokken voelt tot de ‘tegenovergestelde’ sekse en vanuit die positie haar seksualiteit ontwikkelt.

5. INTERNE INVLOEDEN OP VROUWELIJKE IDENTITEITSVORMING

Op grond van Freuds theorie, is de vorming van een identiteit de uitkomst van de interactie tussen de sociale omgeving en de drives. Het vorige hoofdstuk besprak de externe invloeden waarmee het individu in aanraking komt.¹³ In dit hoofdstuk bestudeer ik de interne invloeden die van invloed zijn op vrouwelijke identiteitsvorming. Dit hoofdstuk zet de stem van de ‘inner goddess’ en de stem van het ‘subconscious’ uiteen (James, 2012). In het verhaal spreken deze twee stemmen los van Ana zelf. Uit de analyse is gebleken dat zij de seksuele verlangens en fantasieën van Ana representeren. Daardoor beantwoorden zij de vraag hoe *Fifty Shades* vrouwelijke verlangens representeert. Eerst laat ik zien hoe deze stemmen tot Ana spreken waarna ik vervolgens deze stemmen aan de theorie koppel.

5.1 DE INNER GODDES EN HET SUBCONSCIOUS

De inner goddess zie ik als de vertaler van de drives uit Freuds theorie. Freud beargumenteerde dat we door middel van de drives kunnen beschrijven wat een vrouw is, want vrouwelijkheid kan volgens Freud niet vanuit de natuur begrepen worden. Naarmate Ana zich vaker in de aanwezigheid van Christian begeeft, des te meer spreekt de inner goddess tot Ana. Dit toont aan dat de seksuele identiteit van Ana inderdaad een proces is dat zich ontwikkelt naar mate haar drives, de inner goddess, meer tot haar spreekt. De inner goddess is maar op één ding uit en dat is seks:

Tonight’s the night! After all this time, am I ready for this? My inner goddess glares at me, tapping her small foot impatiently. She’s been ready for this for years, and she’s ready for anything with Christian Grey, but I still don’t understand what he sees in me... mousey Ana Steele – it makes no sense (James, 2015, 86)

De inner goddess is er klaar voor, terwijl Ana haar bedenkingen heeft. Uiteindelijk wordt Ana ontmaagd door Christian. Een overwinning voor de inner goddess, maar het subconscious heeft daar een andere mening over:

My subconscious has woken. She’s staring at me with pursed lips, tapping her foot. So you’ve just slept with him, given him your virginity, a man who doesn’t love you. In fact, he has very odd ideas

¹³ Het gaat in dit verhaal om een Westers perspectief, omdat de schrijfster E.L. James een Engelse identiteit heeft.

about you, wants to make you some sort of kinky sex slave (James, 2015, 126).

Sinds Ana Christian ontmoet heeft, test haar subconscious haar uit. Daarvan zet ik een paar voorbeelden op een rij.

Wanneer Ana aan het dagdromen is en tot de conclusie komt dat zij te hoge verwachtingen en idealen van mannen heeft, vanwege haar literaire helden, verschijnt het subconscious op het toneel: *'Until very recently, the unwelcome, still-small voice of my subconscious whispers. NO! I banish the thought immediately'* (James, 2012, 24). Het subconscious herinnert Ana eraan dat zij iemand heeft ontmoet die wel tegemoetkomt aan haar verwachtingen en idealen. De woorden 'unwelcome', 'still-small', 'very tiny', 'underused' geven echter aan dat Ana het verlangen naar Christian onderdrukt. Dit gebeurt opnieuw wanneer Christian plotseling op Ana's werk verschijnt:

Why is he in Portland? Why is he here at Clayton's? And from a very tiny, underused part of my brain – probably located at the base of my medulla oblongata near where my subconscious dwells – comes the thought: He's here to see you. No way! I dismiss it immediately (James, 2015, 26).

Ana legt dus tot twee keer toe het subconscious het zwijgen op. Deze stem wordt dominantier naarmate de tijd vordert; Ana en Christian zitten tegenover elkaar terwijl zij koffie drinken en het subconscious weer tot haar spreekt:

Once or twice he runs his long, graceful fingers through his now dry but still disorderly hair. *Hmm...I'd like to do that.* The thought comes unbidden into my mind (...) not liking where my wayward thoughts are headed (James, 2012, 42).

De woorden 'unbidden' en 'not liking' geven aan dat Ana niet aan zo'n soort situatie gewend is.¹⁴ Ondertussen blijft de inner goddess de verlangens van Ana uitdrukken, want wanneer Ana moet beslissen of zij het contract met Christian wel of niet ondertekent, duikt zij op: *'Oh, I wish I'd never met him. My inner goddess shakes her head at me. She and I know it's a lie. I have never felt as alive as I do now'* (James, 2012, 177).

¹⁴ Deze passage op blz. 41 symboliseert blz. 24, 26, 53; in een soortgelijke strijd legt Ana haar verlangens en fantasieën het zwijgen op.

Ana is zich bewust van de twee verschillende stemmen in haar. Wanneer Ana overweegt om het contract te ondertekenen om de onderdanige van Christian te worden, geeft zij op beide stemmen een reflectie:

You can't seriously be considering this... My subconscious sounds sane and rational, not her usual snarky self. My inner goddess (...) Please let's do this ... otherwise we'll end up alone with lots of cats and your classic novels to keep you company. The only man I've ever been attracted to, and he comes with a bloody contract, a flogger, and a whole world of issues. Well, at least I got my way this weekend. My inner goddess (...) Oh yes ... she mouths, nodding at me smugly. I flush at the memory of his hands and his mouth on me, his body inside mine (...) I want to do that again and again. Maybe if I just sign up for the sex ... would he go with that? I suspect not' (James, 2012, 176).

Ana staat voor een moment aan het roer. Zij geeft aan dat ze haar onderbewustzijn normaal gesproken sarcastisch vindt, maar ditmaal verstandig. Ook de inner goddess spreekt zich uit; die wil ontzettend graag seks en kan eigenlijk aan niets anders denken.¹⁵ Uiteindelijk besluit Ana om het contract te ondertekenen. Na een tijdje reflecteert Ana op haar nieuwe ervaringen en is er een overeenstemming zichtbaar tussen Ana, het subconscious en de inner goddess. Eindelijk zijn de seksuele ervaringen een verrijking voor Ana die bijdragen aan de uiting van haar vrouwelijkheid:

If I'd not met him, I'd still be sweetly and blissfully oblivious. My mind drifts to last night and this morning... and the incredible, sensual sexuality I'd experienced. Do I want to say good-bye to that? No! screams my subconscious ... my inner goddess nods in silent Zen-like agreement with her (James, 2015, 164).

De seksuele ontwapening zorgt ervoor dat Ana niet meer in onwetendheid verkeert. Ana ontwaakt en ervaart dit als een toevoeging aan haar leven.¹⁶ Zowel het subconscious als de inner goddess stemmen hiermee in, wat een unieke gebeurtenis in het verhaal is.

Op een avond wordt Ana verzocht om naar de speelkamer te gaan.¹⁷ Op dat moment wordt zij heel expliciet door haar subconscious als hoer aangesproken: 'Ho! My subconscious

¹⁵ De passage op blz. 176 symboliseert blz. 273; daar wordt eveneens een afweging gemaakt tussen het subconscious en de inner goddess.

¹⁶ Deze passage op blz. 164 symboliseert blz. 137 waarin Ana aan zichzelf toegeeft dat zij hiervoor geen idee had dat genot bezorgen en krijgen zo opwindend kon zijn.

¹⁷ De speelkamer is de rode kamer waar Christian al zijn seksspeeltjes heeft staan. Later wordt dit de rode kamer van pijn genoemd, omdat Christian daar ook zijn vrouwen met zweepjes en dergelijke slaat.

has her snarky face on (James, 2012, 484). De ervaringen in de speelkamer worden Ana fataal en in een moment van reflectie staat er:

What was I thinking? Why did I let him do that to me? I wanted the dark, to explore how bad it could be – but it's too dark for me (...) My thoughts are all haywire and jumbled, echoing and bouncing off the inside of my skull. My subconscious is shaking her head sadly, and my inner goddess is nowhere to be seen' (James, 2012, 507).

Mentaal en fysiek heeft Ana veel pijn ervaren, maar op één of andere manier werkt het ook bevrijdend: 'I have somehow escaped from my body and am now a casual observer to this unfolding tragedy' (James, 2012, 510).

5.2 EEN REFLECTIE OP DE STEMMEN VANUIT DE THEORIE

Uit de analyse blijkt dat het subconscious en de inner goddess allebei een andere rol vervullen. In eerste instantie dacht ik dat zij allebei de drives vertolkten, maar dit blijkt niet het geval te zijn, want waar de inner goddess de intimiteit met Christian opzoekt, wendt het subconscious zich daarvan af en is sarcastisch. Om het subconscious toch te begrijpen, verwijs ik, buiten het theoretische kader om, naar het 'superego' wat ook van Freud afkomstig is. Het superego is onderdeel van het menselijk brein en belichaamt onze normen en waarden die in ons brein besloten liggen. Het gaat in tegen seksuele en agressieve prikkels van buitenaf (Zakin, 2011). Dit verklaart dus het sarcasme en het kritische aan de stem. Beide stemmen gaan de dialoog met Ana aan waardoor er een strijd tussen gehoor geven aan verlangens en het onderdrukken van verlangens ontstaat.

Bovengenoemde is te herleiden naar de theorie van Freud dat verlangens noodzakelijk zijn in het proces van vrouw- worden, maar anderzijds de verlangens, volgens de theorie van Torres en Rivan, onderdrukt moeten worden, omdat een vrouw met verlangens onaannemelijk is. Zij stellen dat er veel te leren is over het vrouwelijke gender en dat wordt ook bewezen door het citaat wat aangeeft dat Ana zich nog nooit zo levend heeft gevoeld als nu. Dit is wie zij als vrouw is, als zij als vrouw wil en wat bij haar als vrouw hoort. Dit verwijst tevens naar de theorie van Freud die stelt dat drives, de innerlijke goddes, het *zijn* vertegenwoordigen.

Volgens Torres en Rivas wordt een vrouw met verlangens als prostituee gezien, tenzij dit verlangen wordt ingezet voor moederschap. Dit laatste blijkt bij Ana niet het geval te zijn, want als Ana ontmaagd is, krijgt zij de vraag van het subconscious aan wie zij zichzelf gegeven heeft. Ana heeft als het ware haar lichaam 'verkocht', doordat zij gezwicht is voor

haar verlangens. Hieruit concludeer ik dat de aanname wordt gedaan dat Ana haar maagdelijkheid pas had moeten weggeven aan een man die een potentiële vader is. Eigenlijk wordt zij hier als prostituee afgeschilderd. In het verhaal wordt zij ook echt een keer als hoer aangesproken waaruit ik afleid dat het volgens de normen niet acceptabel is wanneer een vrouw zich voor BDSM leent. Dit refereert nogmaals naar de theorie waarin een vrouw met verlangens als prostituee wordt gezien, tenzij dit verlangen wordt ingezet voor moederschap.

6. CONCLUSIE

In dit onderzoek staat de vraag centraal wat het ‘vrouwelijke’ hoofdpersonage uit het eerste boek van de *Fifty Shades* trilogie over normatieve ‘vrouwelijke’ seksuele identiteitsvorming vertelt. Deze vraag heb ik beantwoord door externe en interne invloeden op de identiteitsvorming van Ana te analyseren. In dit onderzoek gaat het om mijn interpretaties, terwijl er meerdere interpretaties mogelijk zijn. Dit heeft tot gevolg dat een herhaling van dit onderzoek heel andere uitkomsten kan bieden. Bij sommige geanalyseerde passages ontbrak het ook aan ruimte om er dieper op in te gaan. Daarnaast beslaat de analyse een fictief verhaal, maar zo’n verhaal ontstaat vanuit een cultuur. Daarom kan ik *Fifty Shades* wel als discours gebruiken om machtsverhoudingen en normatieve opvattingen te ontleden.

Uit de analyse blijkt dat er verschillende normen in de cultuur in omloop zijn die bepalen of er aan het toonbeeld van vrouwelijkheid wordt voldaan. Een deel van die normen is te verklaren door het proces van performativiteit waarin normen over vrouwelijkheid (her)bevestigd worden. Toch duiken er ook assen van verschil op die niet door performativiteit, maar met behulp van *intersectionality* te verklaren zijn, zoals klasse en opvoeding. Dit gaat voorbij aan de theorie van Butler, want performativiteit gaat om ons begrip van gender door middel van taal dat in- en uitsluiting veroorzaakt, terwijl klasse niet vanuit taal te verklaren is. Daarnaast bevat het verhaal ook normen over seksualiteit die aangetoond kunnen worden aan de hand van Rubins theorie. BDSM maakte het verhaal in eerste instantie transgressief, maar zowel Christian als Ana vinden het abnormaal, waardoor BDSM wordt afgekeurd. Daarnaast gaat het om een heteroseksuele, monogame relatie wat normvasthoudend is.

Ana toont geen expliciete weerstand door tegen normen in te gaan, maar haar stilzwijgen en distantiëren van de situatie is evengoed een vorm van weerstand. Daarnaast krijgt de lezer inzicht in de gedachten van Ana die ook een houding blootleggen. Ana is bijvoorbeeld in staat om haar eigen belangen te realiseren door keuzes te maken, ondanks de hiërarchische machtsverhouding met Christian. Dit verklaar ik door het begrip ‘agency’ waarbij het individu in een, op het eerste oog, ondergeschikte positie toch autonoom blijft. De analyse ontsluit een tweestrijd waarin Ana enerzijds niet aan de onderliggende normen van vrouwelijkheid voldoet en dat wel zou willen, anderzijds is zij content met de plek die zij heeft en biedt dit ruimte voor andere beelden van vrouwelijkheid. Verder toont het aan dat vrouwelijkheid niet door normen bepaald hoeft te worden.

Ik verwachtte dat zowel het subconscious als de inner goddess de drives uit de theorie van Freud belichaamden. Dit bleek echter niet zo te zijn, want het subconscious vervult de rol van superego. Het superego is ook afkomstig van Freud, maar hij lijkt dit niet direct te koppelen aan de ontwikkeling van vrouwelijke seksualiteit, terwijl ik stel dat het superego ook van invloed is op de ‘vrouwelijke’ seksuele identiteitsvorming. Dus de seksuele identiteitsvorming van de vrouw bestaat uit de interactie tussen de drives, het superego en het individu zelf. Zij vormen samen de seksuele identiteit van de vrouw. Uiteindelijk voelt Ana zich bevrijdt van haar eigen lichaam. Daaruit leid ik af dat de drives en het superego tot een hoogtepunt zijn gekomen en als het ware het lichaam verlaten, maar in feite het individu helemaal één met zichzelf is geworden waardoor de seksuele identiteit op dat moment is vastgesteld. Dat wil niet zeggen dat deze identiteit blijvend is, want zoals Torres en Rivas ook aangeven, blijkt uit onderzoek dat vrouwen zich, op verschillende momenten in hun leven, tot verschillende genders aangetrokken voelen, zonder hier hun identiteitsvorming op vast te leggen (Torres en Rivas, 2015, 421).

Tenslotte werkt ook *Fifty Shades* mee aan het onderdrukken van vrouwelijke verlangens en fantasieën. Ze worden wel gerepresenteerd door het subconscious en de inner goddess, maar vooral het subconscious is gekleurd door de normen en waarden die vanuit een cultuur zijn opgelegd. Het subconscious keurt Ana af als zij ontmaagd wordt door Christian en ook al hebben zij wel seks, bekritiseert de stem haar voortdurend. Theorieën zetten twee beelden over vrouw-zijn neer, namelijk dat van moeder en dat van prostituee zijn. Ana wordt soms letterlijk als hoer neergezet, dan wel omdat zij verlangens heeft, dan wel meedoet aan BDSM.

Uit al deze bevindingen stel ik dat er te weinig bekend is over de seksuele identiteitsvorming van de vrouw en dat de theorieën die er bekend zijn, of normatief zijn of gedomineerd worden door het mannelijke. In navolging van Irigaray is het dus noodzakelijk dat er een representatie van vrouwelijke seksualiteit komt die voor zichzelf spreekt en op mannelijke voorwaarden bestaat. Zelfs een verhaal zoals *Fifty Shades of Grey*, dat bedoeld is voor vrouwen en geschreven door een vrouw, houdt vast aan de normen in de Westerse maatschappij omtrent vrouw-zijn. Hieruit blijkt een hiërarchische machtsverhouding. Daardoor wordt de vrouw wederom geconstrueerd ten opzichte van de man in een heteroseksuele relatie wat uitsluiting van andere ‘vrouwelijke’ gendervormen en ‘vrouwelijke’ seksualiteit tot gevolg heeft. *Fifty Shades of Grey* zet de vrouw alsnog gevangen.

7. BIBLIOGRAFIE

Butler, Judith. "Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory." *Theatre Journal* 40.4 (1988), 519-531.

Butler, Judith. "Gendermelancholie: ontzegde identificatie." In *Genderturbulentie*, samenstelling en redactie: Annemie Halsema, Marije Wilmink. Vertaling: Ineke van der Burg, Niels Helsloot, 123-140. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Parrèsia, 2000.

Butler, Judith. "Lichamen die ertoe doen." In *Genderturbulentie*, samenstelling en redactie: Annemie Halsema, Marije Wilmink. Vertaling: Ineke van der Burg, Niels Helsloot, 94-122. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Parrèsia, 2000.

Butler, Judith. "Sekse, gender en verlangen." In *Genderturbulentie*, samenstelling en redactie: Annemie Halsema, Marije Wilmink. Vertaling: Ineke van der Burg, Niels Helsloot, 29-93. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Parrèsia, 2000.

Cheng, Anne Anlin. "Wounded Beauty: An Exploratory Essay on Race, Feminism, and the Aesthetic Question." *Tulsa Studies in Women's Literature* 19.2 (2000), 191-217.

Davis, Kathy. "Intersectionality as Buzzword. A Sociology of Science Perspective on what Makes a Feminist Theory Successful." *Feminist Theory* 9.1 (2008), 67-85.

Frost, Nollaig, Frauke Elichaooff. "Feminist Postmodernism, Poststructuralism, and Critical Theory." In *Feminist Research Practice – A Primer*, edited by: Sharlene Nagy Hesse-Biber, 42-72. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington DC: SAGE Publications, 2014.

Giesen, Peter. "Romantiek verklaart het succes van vijftig tinten." In *Volkskrant*, December 22, 2012, <http://www.volkskrant.nl/archief/27-romantiek-verklaart-het-succes-van-vijftig-tinten~a3367398/> (geraadpleegd 30 Maart 2017).

Gonzalez-Torres, Miguel Angel, Aranzazu Fernández-Rivas. "Female Sexuality, Nationalism and Large Group Identity." *The American Journal of Psychoanalysis* 75 (2015), 416-437.

Halsema, Annemie. "Judith Butler: turbulentie op het gebied van gender en seksualiteit." In *Genderturbulentie*, samenstelling en redactie: Annemie Halsema, Marije Wilmink. Vertaling: Ineke van der Burg, Niels Helsloot, 7-28. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Parrèsia, 2000.

hoogland, renée. c. "Seksualiteit als strijdtoneel: de tomboy en queer studies." In *Handboek Genderstudies in media, kunst en cultuur*, redactie: Rosemarie Buikema, Liedeke Plate, 147–161. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015.

[Http://www.encyclo.nl/begrip/BDSM](http://www.encyclo.nl/begrip/BDSM) (geraadpleegd 30 maart 2017).

[Http://www.encyclo.nl/begrip/sekse](http://www.encyclo.nl/begrip/sekse) (geraadpleegd 12 juni 2017).

[Http://www.encyclo.nl/begrip/gender](http://www.encyclo.nl/begrip/gender) (geraadpleegd 12 juni 2017).

[Https://picjumbo.com/naked-sexy-girl-lying-in-bed-with-christmas-lights](https://picjumbo.com/naked-sexy-girl-lying-in-bed-with-christmas-lights) (geraadpleegd 7 juli 2017)

James, E.L. *Fifty Shades of Grey*. New York: Vintage Books A Division of Random House, Inc., 2012.

Lazar, M. "Politicizing Gender in Discourse: Feminist Critical Discourse Analysis as Political Perspective and Praxis." In *Feminist Critical Discourse Analysis. Gender, Power and Ideology in Discourse*, redactie: Michelle M. Lazar, 1-28. Singapore: Palgrave Macmillan, 2005.

Mahmood, Saba. "Feminist Theory, Embodiment, and the Docile Agent: Some Reflections of the Egyptian Islamic Revival." *Cultural Anthropology* 16.2 (2001), 202-236.

McIntosh, Heater, Lisa Cuklanz. "Feminist Media Research." In *Feminist Research Practice – A Primer*, edited by: Sharlene Nagy Hesse-Biber, 264-295. Los Angeles/London/New Delhi/Singapore/Washington DC: SAGE Publications, 2014.

Nederlandse Bijbelgenootschap. "Genesis." In *Nederlandse Bijbelvertaling*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed, 2007, 5-67.

Reenen van, Dionne. "Is this really what women want? An analysis of *Fifty Shades of Grey* and modern feminist thought." *South African Journal of Philosophy* 33.2 (2014), 223-233.

Rubin, Gayle, S. "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality" In *Lesbian and Gay Studies Reader*, redactie: H. Abelow, M. Borale en D. Helperin. New York: Routledge, 1993.

Smelik, Anneke. "Lara Croft, Kill Bill en de feministische filmwetenschap." In *Handboek Genderstudies in media, kunst en cultuur*, redactie: Rosemarie Buikema, Liedeke Plate, 267–282. Bussum: Uitgeverij Coutinho, 2015.

Thooft, Lisette. "Zoveel tijd en aandacht. Kom daar eens om in een doorsnee relatie." In: *NRC Handelsblad*, June 19, 2012, <https://www.nrc.nl/nieuws/2012/06/19/zoveel-tijd-en-aandacht-kom-daar-eens-om-in-een-doorsnee-1115342-a570663> (geraadpleegd 30 Maart 2017).

Zakin, Emily. "Psychoanalytic Feminism." In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2011 edition)*, edited by Edward N. Zalta. <https://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/feminism-psychoanalysis/> (geraadpleegd 15 juni 2017).

8. BIJLAGE

(JAMES, 2012, 165-175)

CONTRACT

Made this day _____ of 2011 (“The Commencement Date”)

BETWEEN

MR. CHRISTIAN GREY of 301 Escala, Seattle, WA 98889

(“The Dominant”)

MISS ANASTASIA STEELE of 1114 SW Green Street, Apartment 7, Haven Heights, Vancouver, WA 98888

(“The Submissive”)

(...)

AVAILABILITY

12 The Submissive will make herself available to the Dominant from Friday evenings through to Sunday afternoons each week during the Term at times to be specified by the Dominant (“the Allotted Times”). Further allocated time can be mutually agreed on an ad hoc basis.

13 The Dominant reserves the right to dismiss the Submissive from his service at any time and for any reason. The Submissive may request her release at any time, such request to be granted at the discretion of the Dominant subject only to the Submissive’s rights under clauses 2-5 and 8 above.

(...)

SUBMISSIVE

15.13 The Submissive accepts the Dominant as her master, with the understanding that she is now the property of the Dominant, to be dealt with as the Dominant pleases during the Term generally but specifically during the Allotted Times and any additional agreed allotted times.

15.14 The Submissive shall obey the rules (“the Rules”) set out in Appendix 1 to this agreement.

15.15 The Submissive shall serve the Dominant in any way the Dominant sees fit and shall endeavor to please the Dominant at all times to the best of her ability.

15.16 The Submissive shall take all measures necessary to maintain her good health and shall request or seek medical attention whenever it is needed, keeping the Dominant informed at all times of any health issues that may arise.

15.17 The Submissive will ensure that she procures oral contraception and ensure that she takes it as and when prescribed to prevent any pregnancy.

15.18 The Submissive shall accept without question any and all disciplinary actions deemed necessary by the Dominant and remember her status and role in regard to the Dominant at all times.

15.19 The Submissive shall not touch or pleasure herself sexually without permission from the Dominant.

15.20 The Submissive shall submit to any sexual activity demanded by the Dominant and shall do without hesitation or argument.

15.21 The Submissive shall accept whippings, floggings, spankings, caning, paddling or any other discipline the Dominant should decide to administer, without hesitation, enquiry or complaint.

15.22 The Submissive shall not look directly into the eyes of the Dominant except when specifically instructed to do so. The Submissive shall keep her eyes cast down and maintain a quiet and respectful bearing in the presence of the Dominant.

15.23 The Submissive shall always conduct herself in a respectful manner to the Dominant and shall address him only as Sir, Mr. Grey, or such other title as the Dominant may direct.

15.24 The Submissive will not touch the Dominant without his express permission to do so.

(...)

APPENDIX 1

RULES

Obedience:

The Submissive will obey any instructions given by the Dominant immediately without hesitation or reservation and in an expeditious manner. The Submissive will agree to any sexual activity deemed fit and pleasurable by the Dominant excepting those activities which are outlined in hard limits (Appendix 2). She will do so eagerly and without hesitation.

Sleep:

The Submissive will ensure she achieves a minimum of eight hours sleep a night when she is not with the Dominant.

Food:

The Submissive will eat regularly to maintain her health and wellbeing from a prescribed list of foods (Appendix 4). The Submissive will not snack between meals, with the exception of fruit.

Clothes:

During the Term the Submissive will wear clothing only approved by the Dominant. The Dominant will provide a clothing budget for the Submissive, which the Submissive shall utilize. The Dominant shall accompany the Submissive to purchase clothing on an ad hoc basis. If the Dominant so requires the Submissive shall during the Term wear adornments the Dominant shall require, in the presence of the Dominant and any other time the Dominant deems fit.

Exercise:

The Dominant shall provide the Submissive with a personal trainer four times a week in hour-long sessions at times to be mutually agreed between the personal trainer and the Submissive. The personal trainer will report to the Dominant on the Submissive's progress.

Personal Hygiene/Beauty:

The Submissive will keep herself clean and shaved and/or waxed at all times. The Submissive will visit a beauty salon of the Dominant's choosing at times to be decided by the Dominant, and undergo whatever treatments the Dominant sees fit. All costs will be met by the Dominant.

Personal Safety:

The Submissive will not drink to excess, smoke, take recreational drugs or put herself in any unnecessary danger.

Personal Qualities:

The Submissive will not enter into any sexual relations with anyone other than the Dominant.

The Submissive will conduct herself in a respectful and modest manner at all times. She must recognize that her behavior is a direct reflection on the Dominant. She shall be held accountable for any misdeeds, wrongdoings and misbehavior committed when not in the presence of the Dominant.